==========
અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.
DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.
==========

મેન રોલેન્ડ ડ્રુકીમચીનેન એજી

વિ.

મલ્ટીકલર ઓફસેટ લિ. અને અન્ય

એપ્રિલ ૧૯, ૨૦૦૪

[રૂમા પાલ અને પી. વેંકટરામ રેડ્ડી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

મોનોપોલીસ એન્ડ રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ એક્ટ, ૧૯૬૯:

કલમ ૧૨–બી–વળતર–ધ્યાન પર લેવાનું અધિકારક્ષેત્ર–એક કંપની જર્મનીમાં પ્રિન્ટિંગ મશીન બનાવવાના વ્યવસાય કરતી હતી અને જર્મન કાયદા હેઠળ ઇનકોર્પોરેટ કરવામાં આવી હતી–ફરિયાદીની નોંધાયેલ ઓફિસ ભારતમાં હતી–કંપનીએ ફરિયાદીને પ્રિન્ટિંગ મશીન વેચવા સંમતિ આપી અને તે જર્મનીથી ભારત મોકલ્યું–પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે કોઈપણ વિવાદની સ્થિતિમાં લાગુ પડતો કાયદો ચોક્કસ કાયદો હશે–ફરિયાદીએ એમ.આર.ટી.પી. કમિશન સમક્ષ સદર કંપની સામે વળતર માટે અરજી કરી–કમિશને ઠરાવ્યું કે વળતર માટેના દાવાને ધ્યાન પર લેવાનું તેને અધિકારક્ષેત્ર છે–યોગ્યતા–

ઠરાવ્યું: અધિનિયમ હેઠળ ઉપલબ્ધ ઉપાયો કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ હેઠળ ઉપલબ્ધ સામાન્ય ઉપાયો કરતા વધારાના છે–તેથી કરારમાં અધિકારક્ષેત્રની કલમ કમિશન સમક્ષની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે નહીં–આથી, કમિશનને વળતર માટેની અરજીને ધ્યાન પર લેવાનું અધિકારક્ષેત્ર છે.

કલમ ૧૨–બી–વળતર–ધ્યાન પર લેવાનું અધિકારક્ષેત્ર–ફરિયાદીએ કંપની સામે એમ.આર.ટી.પી. કમિશન સમક્ષ વળતર માટે અરજી કરી–કંપનીએ એ આધાર પર કમિશનના અધિકારક્ષેત્ર સામે વાંધો ઉઠાવ્યો કે (i) પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે કોઈપણ વિવાદની સ્થિતિમાં લાગુ પડતો કાયદો ચોક્કસ કાયદો હશે; (ii) કે કંપનીએ અધિનિયમના હેતુ માટે ભારતમાં કોઈ સેવા પૂરી પાડી નથી કે કોઈ વેપાર કે વેપાર પ્રથા હાથ ધરી નથી–કમિશને બંને આધાર નકારી કાઢ્યા–યોગ્યતા–ઠરાવ્યું: અધિકારક્ષેત્ર સામે વાંધો કાં તો ડિમરર (demurrer) દ્વારા લઈ શકાય અથવા કાર્યવાહીમાં મુદ્દા તરીકે ઉઠાવી શકાય–પ્રથમ વાંધો હકીકતમાં ડિમરર પ્રકૃતિનો હતો અને તે રીતે તેનો નિર્ણય કરી શકાયો હોત–પરંતુ બીજો વાંધો માત્ર પુરાવા રજૂ કરીને જ નક્કી કરી શકાય–આથી, કમિશનને બીજા વાંધા અંગે કાર્યવાહી કરવા નિર્દેશ–પુરાવો.

કલમ ૩૬–એ–અયોગ્ય વેપાર પ્રથા (Unfair trade practice)–અસર–વળતર–ધ્યાન પર લેવાનું અધિકારક્ષેત્ર–એમ.આર.ટી.પી. કમિશને ઠરાવ્યું કે તેને અધિકારક્ષેત્ર છે જો અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની અસર ભારતમાં અનુભવાય–યોગ્યતા–ઠરાવ્યું: માત્ર અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની અસર ભારતમાં અનુભવાય છે, તેનાથી કમિશનને અધિકારક્ષેત્ર મળશે નહીં સિવાય કે "અસર"

પોતે ભારતમાં "અયોગ્ય વેપાર પ્રથા" હોય.

કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨:

કલમ ૨૩ અને ૨૮–કરાર–પક્ષકારોએ કરાર કર્યો કે વિવાદોની સ્થિતિમાં ચોક્કસ કાયદો લાગુ પડશે–માન્યતા–ઠરાવ્યું: આવો કરાર જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ નથી અને તે કલમ ૨૩ અને ૨૮ નું ઉલ્લંઘન કરતો નથી.

અપીલકર્તા જર્મનીમાં પ્રિન્ટિંગ મશીન બનાવવાનો પોતાનો વ્યવસાય કરતી હતી અને જર્મન કાયદા હેઠળ ઇનકોર્પોરેટ કરવામાં આવી હતી. પ્રથમ સામાવાળાની નોંધાયેલ ઓફિસ ભારતમાં હતી. એક કરાર મુજબ અપીલકર્તાએ પ્રથમ સામાવાળાને એક પ્રિન્ટિંગ મશીન વેચ્યું. સદર મશીન અપીલકર્તા દ્વારા જર્મનીથી ભારત મોકલવામાં આવ્યું હતું.

પ્રથમ સામાવાળાએ કમિશન સમક્ષ પ્રિન્ટિંગ મશીનના સપ્લાય સંબંધિત અયોગ્ય વેપાર પ્રથાઓની ફરિયાદ કરતી અરજી કરી અને વળતર તરીકે ચોક્કસ રકમનો દાવો કર્યો.

અપીલકર્તાએ વળતર માટેની અરજીને ધ્યાન પર લેવાના કમિશનના અધિકારક્ષેત્ર સામે વાંધા ઉઠાવ્યા હતા. વાંધાનો પ્રથમ આધાર એ હતો કે પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે કોઈપણ વિવાદની સ્થિતિમાં લાગુ પડતો કાયદો જર્મન કાયદો હશે. બીજો આધાર એ હતો કે અપીલકર્તાએ અધિનિયમના હેતુ માટે ભારતમાં કોઈ સેવા પૂરી પાડી ન હતી કે કોઈ વેપાર કે વેપાર પ્રથા હાથ ધરી ન હતી.

કમિશને બંને આધાર નકારી કાઢ્યા. જ્યાં સુધી પ્રથમ આધારનો સંબંધ છે, તેણે ઠરાવ્યું કે ફોરમની પસંદગી અંગેની કલમ ૧૮૭૨ ના કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૨૩ અને ૨૮ ની વિરુદ્ધ છે અને તે રદબાતલ છે. આથી અપીલ.

અપીલનો નિકાલ કરતા, કોર્ટે

ઠેરવેલ કે: ૧. જ્યારે પક્ષકારો ચોક્કસ ફોરમ પર સંમત થયા હોય, ત્યારે અદાલતો આવા કરારનો અમલ કરાવશે. આ એટલા માટે નથી કે અન્ય કોર્ટને સર્વસંમતિથી અધિકારક્ષેત્ર આપવાના કારણે તેને પોતાના અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ છે અથવા છીનવાઈ ગયો છે, પરંતુ એટલા માટે કે કોર્ટ કરારના ભંગમાં પક્ષકાર બનશે નહીં. આવો કરાર જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ નથી અને તે ૧૮૭૨ ના કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૨૩ અથવા ૨૮ નું ઉલ્લંઘન કરતો નથી. આ સિદ્ધાંત એવી પરિસ્થિતિમાં લાગુ પડે છે જ્યાં કોર્ટને કરાર હેઠળ ઉદ્ભવતા અધિકારો લાગુ કરવા માટે કહેવામાં આવે છે, જેમાં અધિકારક્ષેત્રની કલમ (**jurisdictional clause**) હોય. જો કે, આ સિદ્ધાંત મોનોપોલીસ એન્ડ રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ એક્ટ, ૧૯૬૯ હેઠળની કાર્યવાહીઓને લાગુ પડતો નથી જે કાયદા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત ગુનાઓના સંબંધમાં વૈધાનિક ઉપાયો પૂરા પાડે છે. અધિનિયમ હેઠળ ઉપલબ્ધ ઉપાયો પક્ષકારોને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ હેઠળ ઉપલબ્ધ સામાન્ય ઉપાયો કરતા વધારાના છે. આ અધિનિયમની કલમ ૪(૧) અને ૧૨–બી(૧) થી સ્પષ્ટ છે, જે બંને દર્શાવે છે કે અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહીઓ સિવિલ કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહી કરતા વધારાની અને તેથી અલગ છે. અધિનિયમ હેઠળ ફરિયાદી દ્વારા લાગુ કરાયેલી સત્તાઓ અધિનિયમ સિવાય

અન્યથા વાપરી શકાય તેવી નથી અને જર્મનીમાં અદાલતો દ્વારા તેનો ઉપયોગ ચોક્કસપણે થઈ શકે તેમ નથી. તેથી કરારમાં અધિકારક્ષેત્રની કલમ કમિશન સમક્ષની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે નહીં. ભલે એવું માની લેવામાં આવે કે કમિશન "કોર્ટ" છે. [૪૦૧–એચ; ૪૦૨–એ–ઈ]

હકમ સિંહ વિ. ગેમન (ઇન્ડિયા) લિ., એઆઈઆર (૧૯૭૧) એસસી ૭૪૦, એ.બી.સી લેમિનાર્ટ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિ. એ.પી. એજન્સીસ, [૧૯૮૯] ૨ એસસીસી ૧૬૩ અને મોદી એન્ટરટેનમેન્ટ નેટવર્ક વિ. ડબલ્યુ.એસ.જી. ક્રિકેટ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, [૨૦૦૩] ૪ એસસીસી ૩૪૧, પર આધાર રાખેલ.

કેનેરા બેંક વિ. ન્યુક્લિયર પાવર કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિ., [૧૯૯૫] સપ્લ. ૩ એસસીસી ૮૧ અને પી. સારથી વિ. સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૦] ૫ એસસીસી ૩૫૫, નો સંદર્ભ લીધેલ.

રાજેન્દ્ર સેઠિયા વિ. પંજાબ નેશનલ બેંક, એઆઈઆર(૧૯૯૧) ડેલ. ૨૮૫, ૨૬ કરેલ.

૨. અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની ફરિયાદનો વિષય એવો હોવો જોઈએ કે જેના સંબંધમાં અધિનિયમની કલમ ૩૬ડી હેઠળ રાહત આપી શકાય. કારણ કે કમિશન ભારતમાં થયેલી પ્રથાઓ અંગે જ રાહત આપી શકે છે, તે જરૂરીપણે અનુસરે છે કે જે પ્રથાની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે આ દેશમાં થઈ હોવી જોઈએ. [૪૦૪–જી–એચ]

હરિદાસ એક્સપોર્ટ્સ વિ. ઓલ ઇન્ડિયા ફ્લોટ ગ્લાસ મેન્યુફેક્ચરર્સ

એસોસિએશન, [૨૦૦૦] ૬ એસસીસી ૬૦૦, પર આધાર રાખેલ.

૩.૧. અધિકારક્ષેત્ર સામે વાંધો કાં તો ડિમરર દ્વારા લઈ શકાય અથવા કાર્યવાહીમાં મુદ્દા તરીકે ઉઠાવી શકાય. પ્રથમ કિસ્સામાં વાંધો ફરિયાદમાં રહેલા આક્ષેપોના આધારે નક્કી કરવો પડશે, જેમાં રહેલા નિવેદનોને સાચા માનીને. અન્યથા કોર્ટના અધિકારક્ષેત્ર સામે વાંધો પ્રાથમિક મુદ્દા તરીકે ઉઠાવી શકાય છે. આવા કિસ્સામાં, પક્ષકારોને પુરાવા રજૂ કરવાની તક આપ્યા પછી મુદ્દાનો નિકાલ કરવો પડશે. કમિશને એ આધાર પર કાર્યવાહી કરી કે અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓ ડિમરર દ્વારા હતા. [૪૦૫–એફ–જી]

૩.૨. કરારની કલમ પર આધારિત કમિશનના અધિકારક્ષેત્ર સામેનો અપીલકર્તાનો પ્રથમ વાંધો હકીકતમાં ડિમરર પ્રકૃતિનો હતો અને તે રીતે તેનો નિર્ણય કરી શકાયો હોત. પરંતુ કમિશનના અધિકારક્ષેત્ર સામે બીજો વાંધો ન હતો. તે પુરાવા પર નક્કી થવો જોઈએ. [૪૦૫–એચ; ૪૦૬–એ]

૪. કમિશને કાયદામાં ભૂલ કરી જ્યારે તેણે ઠરાવ્યું કે તેને અધિકારક્ષેત્ર મળશે કારણ કે અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની અસર ભારતમાં થશે. માત્ર અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની અસર ભારતમાં અનુભવાય છે, તેનાથી કમિશનને અધિકારક્ષેત્ર મળશે નહીં સિવાય કે "અસર" પોતે ભારતમાં "અયોગ્ય વેપાર પ્રથા" હોય. [૪૦૭–ઈ]

હરિદાસ એક્સપોર્ટ્સ વિ. ઓલ ઇન્ડિયા ફ્લોટ ગ્લાસ મેન્યુફેક્ચરર્સ એસોસિએશન, [૨૦૦૦] ૬ એસસીસી ૬૦૦, પર આધાર રાખેલ.

૫. એમ.આર.ટી.પી. કમિશનને પ્રાથમિક વાંધાના બીજા પાસાની પુરાવા પર કાર્યવાહી કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે, જે કોઈપણ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી શકે છે. [૪૦૮–ડી–ઈ]

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસ્ડિક્શન: ૧૯૯૯ ની સિવિલ અપીલ નં. ૭૨૪૪.

કમ્પેન્સેશન એપ્લિકેશન નં. ૩૮૩/૧૯૯૭ માં મોનોપોલીસ એન્ડ રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ કમિશન, નવી દિલ્હીના તારીખ ૨૪.૮.૯૯ ના ચુકાદા અને હુકમ પરથી.

અપીલકર્તા વતી સુનીલ ગુપ્તા, સુશ્રી મોહન લાલ અને રાજીવ મહેતા.

સામાવાળાઓ વતી અરવિંદ મિનોચા, રવિ શર્મા, વી.કે. રાવ, સતીશ કુમાર અને સુશ્રી મધુ સીકરી.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ રૂમા પાલ દ્વારા આપવામાં આવેલ.

અપીલકર્તાએ મોનોપોલીસ એન્ડ રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ એક્ટ, ૧૯૬૯ (જેને અધિનિયમ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) હેઠળ રચાયેલા કમિશનના આદેશને પડકાર્યો છે, જેના દ્વારા કમિશને ઠરાવ્યું છે કે અપીલકર્તા અને બીજા સામાવાળા સામે અધિનિયમની કલમ ૧૨બી હેઠળ વળતર માટેના પ્રથમ સામાવાળાના દાવાને ધ્યાન પર લેવાનું તેનું અધિકારક્ષેત્ર છે.

અપીલકર્તા જર્મનીમાં પ્રિન્ટિંગ મશીન બનાવવાનો પોતાનો વ્યવસાય કરે છે. તે જર્મન કાયદા હેઠળ ઇનકોર્પોરેટ કરવામાં આવી હતી અને તેની નોંધાયેલ

ઓફિસ ઓફેનબેક, મેઈન, જર્મનીમાં આવેલી છે. પ્રથમ સામાવાળા અને બીજા સામાવાળાની નોંધાયેલ ઓફિસ મુંબઈમાં છે.

કરાર મુજબ અપીલકર્તા દ્વારા પ્રથમ સામાવાળાને એક પ્રિન્ટિંગ મશી વેચવામાં આવ્યું હતું. ૧૬ જૂન ૧૯૯૪ ના રોજ અપીલકર્તા દ્વારા મશીન જર્મનીથી મુંબઈ મોકલવામાં આવ્યું હતું. ૫ ઓગસ્ટ ૧૯૯૪ ના રોજ તેને મુંબઈમાં ઓફ–લોડ કરવામાં આવ્યું હતું અને ૨૨ એપ્રિલ ૧૯૯૭ ના રોજ પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા કસ્ટમ વેરહાઉસમાંથી ક્લિયર કરવામાં આવ્યું હતું.

નવેમ્બર, ૧૯૯૭ માં પ્રથમ સામાવાળાએ કમિશન સમક્ષ બે અરજીઓ દાખલ કરી હતી એટલે કે અનફેર ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ ઈન્કવાયરી (UTPE) નં. ૩૮૮/૧૯૯૭ જેમાં પ્રિન્ટિંગ મશીનના સપ્લાય સંબંધિત અપીલકર્તા અને બીજા સામાવાળા દ્વારા અયોગ્ય વેપાર પ્રથાઓની ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી. કમ્પેન્સેશન એપ્લિકેશન (CA) નં. ૩૮૩/૧૯૯૭ માં મશીનની કિંમત, પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા મશીન પર ચૂકવવામાં આવેલી કસ્ટમ ડ્યુટી, કિંમત અને કસ્ટમ ડ્યુટી પર વ્યાજ અને નુકસાની પેટે ₹. ૧૩ કરોડથી વધુનો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો. જો કે, UTPE નં. ૩૮૮/૧૯૯૭ ઓગસ્ટ ૧૯૯૯ માં પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી.

અપીલકર્તાએ પ્રથમ સામાવાળાની વળતર માટેની અરજીને ધ્યાન પર લેવાના કમિશનના અધિકારક્ષેત્ર સામે વાંધા ઉઠાવ્યા હતા. પ્રથમ આધાર એ હતો કે પક્ષકારો સંમત થયા હતા કે કોઈપણ વિવાદની સ્થિતિમાં લાગુ પડતો

કાયદો જર્મન કાયદો હશે. એવું પણ નક્કી થયું હતું કે પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદોનો ઉકેલ કાં તો જર્મન અદાલતોમાં લવાયેલી કાર્યવાહી દ્વારા અથવા તો ઇન્ટરનેશનલ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સના નિયમો અનુસાર હાથ ધરવામાં આવેલ આર્બિટ્રેશન દ્વારા થવો જોઈએ. કમિશનના અધિકારક્ષેત્ર પર પ્રશ્ન ઉઠાવતો અપીલકર્તાનો બીજો આધાર એ હતો કે અપીલકર્તાએ અધિનિયમના હેતુ માટે ભારતમાં કોઈ સેવા પૂરી પાડી ન હતી કે કોઈ વેપાર કે વેપાર પ્રથા હાથ ધરી ન હતી અને પ્રશ્નગત મશીન પણ ભારતની બહાર પ્રથમ સામાવાળાને વેચવામાં આવ્યું હતું.

કમિશને અપીલકર્તાની બંને રજૂઆતો નકારી કાઢી. જ્યાં સુધી પ્રથમ આધારનો સંબંધ છે, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું કે ફોરમની પસંદગી અંગેની કલમ કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૨૮ અને ૨૩ ની વિરુદ્ધ છે અને રદબાતલ છે.

૨૧ ડિસેમ્બર ૧૯૯૩ ના રોજ અપીલકર્તા અને પ્રથમ સામાવાળા વચ્ચે થયેલા મેમોરેન્ડમ ઓફ અન્ડરસ્ટેન્ડિંગમાં નીચેની અસરની કલમ હતી:

"૧૩. આર્બિટ્રેશન:

કરારમાંથી ઉદ્ભવતા દાવાઓ અને વિવાદો બને ત્યાં સુધી પક્ષકારો વચ્ચે સૌહાર્દપૂર્ણ રીતે ઉકેલવામાં આવશે. પરંતુ નિષ્ફળતાના કિસ્સામાં આ કરારના સંબંધમાં ઉભા થતા તમામ વિવાદોનો અંતિમ ઉકેલ ઇન્ટરનેશનલ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સના નિયમો અનુસાર નિમણૂક કરાયેલા એક અથવા વધુ આર્બિટ્રેટર્સ દ્વારા ઇન્ટરનેશનલ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સના

કન્સિલિએશન એન્ડ આર્બિટ્રેશન રૂલ્સ હેઠળ લાવવામાં આવશે. આવા આર્બિટ્રેશનનું સ્થળ પેરિસ (ફ્રાન્સ) હશે અને કાર્યવાહી અંગ્રેજી ભાષામાં હાથ ધરવામાં આવશે."

આ મેમોરેન્ડમના આધારે, ૨૪ જાન્યુઆરી ૧૯૯૪ ના રોજ અપીલકર્તા દ્વારા પ્રથમ સામાવાળાને પ્રિન્ટિંગ મશીન વેચવા માટે ઔપચારિક ઓફર મોકલવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાને પ્રથમ સામાવાળાના ૨ ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૪ ના પત્ર દ્વારા આ સ્વીકારવામાં આવી હતી. એ જ તારીખે, અપીલકર્તાએ ઓર્ડર મળ્યાની પહોંચ અને અન્ય બાબતોની સાથે નીચેની શરતને આધીન મશીનના વેચાણની હકીકત સ્વીકારી:

"XVI. અધિકારક્ષેત્ર અને આર્બિટ્રેશન

૧. કરારમાંથી ઉદ્ભવતા તમામ વિવાદો માટે અધિકારક્ષેત્રનું સ્થળ, જેમાં નેગોશિયેબલ કાનૂની સાધનો (negotiable legal instruments) અને દસ્તાવેજો પરની કાર્યવાહીઓ સામેલ છે, તે સંબંધિત માલ પૂરો પાડનાર વર્ક્સનું સ્થળ હશે એટલે કે ઑગ્સબર્ગ અથવા ઑફેનબેક એમઆર ખરીદનારની નોંધાયેલ ઑફિસના સ્થાને પણ કાર્યવાહી કરી શકે છે.

૨. ફેડરલ રિપબ્લિક ઓફ જર્મનીની બહાર નોંધાયેલ ઑફિસ ધરાવતા ખરીદનાર સાથે આર્બિટ્રેશન કાર્યવાહી માટે સંમત થવાના કિસ્સામાં કરારમાંથી અથવા તેની માન્યતા અથવા આર્બિટ્રેશન કરારની માન્યતા

સંબંધિત ઉદ્ભવતા કોઈપણ વિવાદોનો અંતિમ ઉકેલ કાનૂની કાર્યવાહીને બાકાત રાખીને પેરિસમાં ઇન્ટરનેશનલ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સના કન્સિલિએશન એન્ડ આર્બિટ્રેશન રૂલ્સ હેઠળ આવા નિયમો હેઠળ નિમણૂક કરાયેલા ત્રણ આર્બિટ્રેટર્સની બનેલી આર્બિટ્રેશન કોર્ટ દ્વારા લાવવામાં આવશે. જ્યાં સુધી આર્બિટ્રેશનનો આશરો લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી કરાર કરનારા પક્ષકારો પ્રતિવાદી પક્ષની નોંધાયેલ ઑફિસના સ્થાને સક્ષમ અદાલતમાં કાર્યવાહી કરવા માટે મુક્ત રહેશે."

નિઃશંકપણે જ્યારે પક્ષકારો ચોક્કસ ફોરમ પર સંમત થયા હોય, ત્યારે અદાલતો આવા કરારનો અમલ કરાવશે. આ એટલા માટે નથી કે અન્ય કોર્ટને સર્વસંમતિથી અધિકારક્ષેત્ર આપવાના કારણે તેને પોતાના અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ છે અથવા છીનવાઈ ગયો છે, પરંતુ એટલા માટે કે કોર્ટ કરારના ભંગમાં પક્ષકાર બનશે નહીં. આવો કરાર જાહેર નીતિની વિરુદ્ધ નથી અને તે કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૨૮ અથવા કલમ ૨૩ નું ઉલ્લંઘન કરતો નથી. આ હક્કમ સિંહ વિ. મેસર્સ ગેમન (ઇન્ડિયા) લિ., એઆઈઆર (૧૯૭૧) એસસી ૭૪૦; એ.બી.સી લેમિનાર્ટ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ વિ. એ.પી. એજન્સીસ, [૧૯૮૯] ૨ એસસીસી ૧૬૩ અને મોદી એન્ટરટેનમેન્ટ નેટવર્ક વિ. ડબલ્યુ.એસ.જી. ક્રિકેટ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ, [૨૦૦૩] ૪ એસસીસી ૩૪૧, ૩૫૧ માં ઠરાવવામાં આવ્યું છે. કમિશન દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલો રાજેન્દ્ર સેઠિયા વિ. પંજાબ નેશનલ બેંક, એઆઈઆર (૧૯૯૧) ડેલ. ૨૮૫ નો દિલ્હી હાઇકોર્ટનો નિર્ણય જે તેનાથી વિપરીત ઠરાવે છે, તેથી, સ્પષ્ટપણે ખોટો છે.

પરંતુ જોકે કમિશને અપીલકર્તાની પ્રથમ રજૂઆતને અસમર્થનીય આધાર પર નકારી કાઢી હતી, છતાં જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવ્યો તે સાચો હતો. અમે અગાઉના ફકરામાં જે સિદ્ધાંત દર્શાવ્યો છે તે એવી પરિસ્થિતિમાં લાગુ પડે છે જ્યાં કોર્ટને કરાર હેઠળ ઉદ્ભવતા અધિકારો લાગુ કરવા માટે કહેવામાં આવે છે, જેમાં અધિકારક્ષેત્રની આવી કલમ હોય. આ સિદ્ધાંત અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહીઓને લાગુ પડતો નથી જે કાયદા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત ગુનાઓના સંબંધમાં વૈધાનિક ઉપાયો પૂરા પાડે છે. અધિનિયમ હેઠળ ઉપલબ્ધ ઉપાયો પક્ષકારોને કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ હેઠળ ઉપલબ્ધ સામાન્ય ઉપાયો કરતા વધારાના છે. આ અધિનિયમની કલમ ૪(૧) અને ૧૨બી (૧) થી સ્પષ્ટ છે, જે બંને દર્શાવે છે કે અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહીઓ સિવિલ કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહી કરતા વધારાની અને તેથી અલગ છે. અધિનિયમ હેઠળ ફરિયાદી દ્વારા લાગુ કરાયેલી સત્તાઓ અધિનિયમ સિવાય અન્યથા વાપરી શકાય તેવી નથી અને જર્મનીમાં અદાલતો દ્વારા તેનો ઉપયોગ ચોક્કસપણે થઈ શકે તેમ નથી. તેથી કરારમાં અધિકારક્ષેત્રની કલમ કમિશન સમક્ષની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે નહીં. કેનેરા બેંક વિ. ન્યુક્લિયર પાવર કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિ., [૧૯૯૫] સપ્લ ૩ એસસીસી ૮૧ અને પી. સારથી વિ. સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૦] ૫ એસસીસી ૩૫૫ ના આધારે અપીલકર્તા દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી છે તેમ કમિશન "કોર્ટ" છે એવું માની લેવામાં આવે તો પણ આ જ સ્થિતિ રહે છે.

પછી પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે શું કમિશન પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા તેની સમક્ષ કરવામાં આવેલ અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની ફરિયાદના સંબંધમાં કોઈ

અધિકારક્ષેત્ર વાપરી શકે છે? એક "અયોગ્ય વેપાર પ્રથા" ની કલમ ૩૬એ માં એવી વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે કે "કોઈપણ માલના વેચાણ, ઉપયોગ અથવા સપ્લાયને અથવા કોઈપણ સેવાઓની જોગવાઈને પ્રોત્સાહન આપવાના હેતુ માટે અપનાવવામાં આવતી વેપાર પ્રથા, કોઈપણ અયોગ્ય પદ્ધતિ અથવા અયોગ્ય અથવા છેતરામણી પ્રથા અપનાવે છે" જેમાં તે કલમમાં ઉલ્લેખિત કોઈપણ પ્રથા સામેલ છે. સામાવાળાએ તેની ફરિયાદમાં કલમ ૩૬ B ની નીચેની જોગવાઈઓ પર આધાર રાખ્યો છે:

"(૧) મૌખિક રીતે અથવા લેખિતમાં અથવા દૃશ્યમાન રજૂઆત દ્વારા કોઈપણ નિવેદન આપવાની પ્રથા જે, –

(i) ખોટી રીતે દર્શાવે છે કે માલ કોઈ ચોક્કસ સ્ટાન્ડર્ડ, ગુણવત્તા, જથ્થો, ગ્રેડ, રચના (composition), શૈલી અથવા મોડ (mode) નો છે;

(ii) ખોટી રીતે દર્શાવે છે કે સેવાઓ કોઈ ચોક્કસ સ્ટાન્ડર્ડ, ગુણવત્તા અથવા ગ્રેડની છે;

(iii) કોઈપણ ફરીથી બનાવેલ, સેકન્ડ–હેન્ડ, રિનોવેટેડ (renovated), રી–કન્ડિશન્ડ (reconditioned) અથવા જૂના માલને નવા માલ તરીકે ખોટી રીતે દર્શાવે છે;

(vii) જનતાને કોઈપણ પ્રોડક્ટ અથવા કોઈપણ માલના પ્રદર્શન (performance), અસરકારકતા (efficacy) અથવા આયુષ્ય

વિશે એવી કોઈ વોરંટી કે ગેરંટી આપે છે જે તેના પર્યાપ્ત અને યોગ્ય પરીક્ષણ પર આધારિત નથી:

શરત એ છે કે જ્યાં એવો બચાવ કરવામાં આવે છે કે આવી વોરંટી અથવા ગેરંટી પર્યાપ્ત અથવા યોગ્ય પરીક્ષણ પર આધારિત છે, ત્યાં આવા બચાવને સાબિત કરવાનો બોજો આવા બચાવ કરનાર વ્યક્તિ પર રહેશે;

(viii) એવા ફોર્મમાં જનતા સમક્ષ રજૂઆત કરે છે જેનો હેતુ–

(I) પ્રોડક્ટ અથવા કોઈપણ માલ અથવા સેવાઓની વોરંટી અથવા ગેરંટી હોય; અથવા

(II) કોઈ વસ્તુ અથવા તેના કોઈપણ ભાગને બદલવાનું, જાળવવાનું અથવા રિપેર કરવાનું વચન હોય અથવા કોઈ ચોક્કસ પરિણામ પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી સેવાનું પુનરાવર્તન અથવા ચાલુ રાખવાનું વચન હોય.

જો આવી વોરંટી અથવા ગેરંટી અથવા વચન ભૌતિક રીતે ગેરમાર્ગે દોરનારું હોય અથવા જો આવી વોરંટી, ગેરંટી અથવા વચન પૂર્ણ થવાની કોઈ વાજબી સંભાવના ન હોય;"

પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા કરવામાં આવેલ અયોગ્ય વેપાર પ્રથાના કિસ્સામાં તપાસનો ઉદ્દેશ એવું નિવેદન છે જે કલમ ૩૯એ ના પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ

(i), (ii) અથવા (iii) માં ઉલ્લેખિત પ્રકારની ખોટી રજૂઆત છે અથવા તેના ખંડ (vii) અથવા (viii) માં ઉલ્લેખિત પ્રકારની જાહેરાત છે. નિવેદન અથવા જાહેરાત એ વેપાર પ્રથા છે. કલમ હેઠળની વધુ આવશ્યકતા એ છે કે ફરિયાદ કરાયેલ વેપાર પ્રથા માલના વેચાણ, ઉપયોગ અથવા સપ્લાયને પ્રોત્સાહન આપવા અથવા કોઈપણ સેવાની જોગવાઈને પ્રોત્સાહન આપવાના હેતુ માટે હોવી જોઈએ. કલમના હેતુઓ માટે, વેચાણ, ઉપયોગ અથવા સપ્લાય વાસ્તવમાં થયો હોવો જરૂરી નથી, જોકે રજૂઆતની ખોટી સાબિત કરવા માટે ફરિયાદી દ્વારા તેના પર આધાર રાખી શકાય છે.

અપીલકર્તા દ્વારા આચરવામાં આવેલી અયોગ્ય વેપાર પ્રથાઓ, પ્રથમ સામાવાળાના જણાવ્યા અનુસાર, નીચે મુજબ હતી:–

(a) પ્રશ્નગત મશીન ચોક્કસ સ્ટાન્ડર્ડ અને મોડલનું હોવાની ખોટી રજૂઆત કરવી જ્યારે હકીકતમાં પૂરા પાડવામાં આવેલ મશીન એવું મશીન હતું જે જૂનું હતું અને જેનું ઉત્પાદન બંધ થઈ ગયું હતું.

(b) જૂના માલને નવો માલ દર્શાવવો અને તે રીતે પ્રથમ સામાવાળાને આપવો.

(c) ખરીદ કરારમાં મશીનના પ્રદર્શન, ઇન્સ્ટોલેશન અને કમિશનિંગ વિશે ગેરંટી અને વોરંટી આપવી પરંતુ સદર કલમોનો ઉપયોગ ન થઈ શકે તેની ખાતરી કરવી.

(d) માલ રિપેર કરવા માટે કરાર હેઠળ બંધાયેલા હોવા છતાં

(e) સમારકામ હાથ ધરવા માટે બીજા સામાવાળાને પ્રારંભિક ચુકવણી તરીકે વધારાની બે લાખ રૂપિયાની રકમની ચૂકવણી કરવાનો આગ્રહ રાખવો. અને સદર ચુકવણી કર્યા પછી પણ કોઈપણ સમારકામ ન કરવું.

અપીલકર્તાની દલીલ એ છે કે જો અયોગ્ય વેપાર પ્રથામાં સંડોવાયેલો પક્ષ ભારતમાં રહેતો નથી તો ફરિયાદ કરાયેલ પ્રથાઓ ભારતમાં થવી જોઈએ કારણ કે અધિનિયમનું ભારત બહાર કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. કાયદાની દરખાસ્ત તરીકે આ સાચું છે અને તે અધિનિયમની કલમ ૧૪ પરથી ફલિત થાય છે જે "આદેશો જ્યારે સંબંધિત પક્ષ ભારતમાં વ્યવસાય કરતો ન હોય" તેની સાથે વ્યવહાર કરે છે અને કહે છે:

"જ્યાં કોઈપણ પ્રથા કોઈપણ વર્ણનના માલના ઉત્પાદન, સંગ્રહ, સપ્લાય, વિતરણ અથવા નિયંત્રણ અથવા કોઈપણ સેવાઓની જોગવાઈ સંબંધિત મોનોપોલિસ્ટિક (monopolistic), રિસ્ટ્રિક્ટિવ (restrictive) અથવા અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની અંદર નોંધપાત્ર રીતે આવતી હોય અને આવી પ્રથાનો કોઈ પક્ષ ભારતમાં વ્યવસાય કરતો ન હોય, તો ભારતમાં હાથ ધરવામાં આવતી પ્રથાઓના તે ભાગના સંદર્ભમાં આ અધિનિયમ હેઠળ આદેશ પસાર થઈ શકે છે."

અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની ફરિયાદનો વિષય એવો હોવો જોઈએ કે જેના સંબંધમાં કલમ ૩૬ડી હેઠળ રાહત આપી શકાય. કારણ કે કમિશન ભારતમાં થયેલી પ્રથાઓ અંગે જ રાહત આપી શકે છે, તે જરૂરીપણે અનુસરે છે કે જે

પ્રથાની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે આ દેશમાં થઈ હોવી જોઈએ. આ હરિદાસ એક્સપોર્ટ્સ વિ. ઓલ ઇન્ડિયા ફ્લોટ ગ્લાસ મેન્યુફેક્ચરર્સ એસોસિએશન અને અન્ય, [૨૦૦૨] ૬ એસસીસી ૬૦૦ માં પણ ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

અપીલકર્તાએ હરિદાસ એક્સપોર્ટ્સ પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરી છે કે જો વેચાણ અથવા સપ્લાય કે જેની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે ભારતની બહાર થઈ હોય તો કમિશન પાસે ફરિયાદ પર આગળ વધવાનું અધિકારક્ષેત્ર રહેશે નહીં. તે કિસ્સામાં જેની ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી તે રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ હતી અને તે ભારતમાં ખૂબ જ ઓછી કિંમતે (predatory prices) માલસામાન (ફ્લોટ ગ્લાસ) ના વેચાણ અને આયાત સાથે સંબંધિત હતી. એવું જાણવા મળ્યું હતું કે વિદેશી ઉત્પાદકો દ્વારા માલસામાનનું વેચાણ ભારતની બહાર થયું હતું. આ સંદર્ભમાં કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું:

> "જો ફ્લોટ ગ્લાસ તૈયાર અને ઉપલબ્ધ હોત, તો પછી નિશ્ચિત માલસામાન હોવાથી વેચાણ તે જગ્યાએ થયું હોવાનું માનવામાં આવશે જ્યાં વેચાણ સમયે માલસામાન અસ્તિત્વમાં હતો એટલે કે ઇન્ડોનેશિયામાં. જો ગ્લાસ બનાવવાનો બાકી હોય અને તે સરળતાથી ઓળખી શકાય તેવો ન હોય, તો જ્યારે વિદેશી નિકાસકાર દ્વારા કરાર માટે માલસામાન ફાળવવામાં આવશે ત્યારે વેચાણ ભારતની બહાર થશે. અહીં ફાળવણી ઇન્ડોનેશિયામાં થશે જ્યારે ગ્લાસ ફાળવવામાં આવે અને ભારતમાં નિકાસ કરવામાં આવે. કોઈપણ કિસ્સામાં, એમ.આર.ટી.પી. કમિશન પાસે તે વેચાણ રોકવા માટે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર રહેશે નહીં. જો

સદર વેચાણ રોકી શકાતું નથી અને આયાત નીતિ ભારતીય નિકાસકારને ડ્યુટીની ચુકવણી પર આયાત કરવાની મંજૂરી આપે છે, તો અમે એ જોવા માટે અસમર્થ છીએ કે ફ્લોટ ગ્લાસ ભારતમાં આયાત કરવામાં આવ્યા પછી રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ થાય ત્યાં સુધી એમ.આર.ટી.પી. કમિશન પાસે શું અધિકારક્ષેત્ર હોઈ શકે."

વર્તમાન કિસ્સામાં, પ્રથમ સામાવાળાએ આક્ષેપ કર્યો છે કે અપીલકર્તા અને બીજા સામાવાળાએ નિવેદનો કર્યા છે જે ખોટા હતા કારણ કે અપીલકર્તાએ માત્ર મશીન જ નહોતું વેચ્યું, પરંતુ બીજા સામાવાળા મશીન રિપેર કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હતા જે આવા નિવેદનો સાથે સુસંગત ન હતું. અમારે આ અપીલમાં આ આક્ષેપોની સાચીતા પર નિર્ણય લેવાની જરૂર નથી.

અધિકારક્ષેત્ર સામે વાંધો કાં તો ડિમરર દ્વારા લઈ શકાય અથવા કાર્યવાહીમાં મુદ્દા તરીકે ઉઠાવી શકાય. પ્રથમ કિસ્સામાં વાંધો ફરિયાદમાં રહેલા આક્ષેપોના આધારે નક્કી કરવો પડશે, જેમાં રહેલા નિવેદનોને સાચા માનીને. અન્યથા કોર્ટના અધિકારક્ષેત્ર સામે વાંધો પ્રાથમિક મુદ્દા તરીકે ઉઠાવી શકાય છે. આવા કિસ્સામાં, પક્ષકારોને પુરાવા રજૂ કરવાની તક આપ્યા પછી મુદ્દાનો નિકાલ કરવો પડશે. કમિશને એ આધાર પર કાર્યવાહી કરી કે અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા બંને વાંધાઓ ડિમરર દ્વારા હતા.

કરારની કલમ પર આધારિત કમિશનના અધિકારક્ષેત્ર સામેનો અપીલકર્તાનો પ્રથમ વાંધો હકીકતમાં ડિમરર પ્રકૃતિનો હતો અને તે રીતે તેનો

નિર્ણય કરી શકાયો હોત. પરંતુ અમારા મતે કમિશનના અધિકારક્ષેત્ર સામે બીજો વાંધો ન હતો. તે પુરાવા પર નક્કી થવો જોઈએ.

કમિશને ઠરાવ્યું કે તેને ફરિયાદને ધ્યાન પર લેવાનું અધિકારક્ષેત્ર છે કારણ કે (૧) અપીલકર્તાએ બીજા સામાવાળા દ્વારા ભારતમાં પ્રથમ સામાવાળાને પ્રિન્ટિંગ મશીનરી પૂરી પાડવાની વેપાર પ્રથા હાથ ધરી હતી જે "કબૂલાત મુજબ" (admittedly) તેનો ભારતીય એજન્ટ હતો (૨) અપીલકર્તા અને પ્રથમ સામાવાળા વચ્ચેનો કરાર ભારતમાં અમલ થવાનો હતો અને (૩) વેચાણના વ્યવહાર મુજબ પ્રિન્ટિંગ મશીનરીનો સપ્લાય અધિનિયમની કલમ ૨(u) માં "વેપાર પ્રથા" ની વ્યાખ્યામાં આવે છે અને આવી વેપાર પ્રથાની અસર "ચોક્કસપણે ભારતીય જમીન પર થશે કારણ કે પ્રિન્ટિંગ મશીનરી ભારતમાં સપ્લાય કરવાની હતી". માલિકી ટ્રાન્સફર (passing of title) ના મુદ્દા પર કમિશન દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી ન હતી, કારણ કે કમિશનને લાગ્યું કે તે તબક્કે તે ધ્યાનમાં લેવું જરૂરી ન હતું.

કમિશને એવું માનવામાં ભૂલ કરી કે બીજો સામાવાળો "કબૂલાત મુજબ" અપીલકર્તાનો ભારતીય એજન્ટ હતો કારણ કે પ્રથમ સામાવાળાના દાવાને અપીલકર્તાના સોગંદનામામાં સ્પષ્ટ રીતે નકારવામાં આવ્યો છે. પરંતુ તે ચોક્કસપણે એવો મુદ્દો નથી કે જે પુરાવા લીધા વિના નક્કી કરી શકાય. પ્રથમ સામાવાળાના આક્ષેપ મુજબ બીજો સામાવાળો ખરેખર અપીલકર્તાના એજન્ટની ક્ષમતામાં સામેલ હતો કે કેમ તે અંગે કમિશને પૂછપરછ કરવી પડશે. જો એવું જાણવા મળે તો અપીલકર્તા ભારતમાં વ્યવસાય કરે છે એવું કહી શકાય જેનાથી

કમિશનને પ્રથમ સામાવાળાની ફરિયાદ નક્કી કરવા માટે જરૂરી અધિકારક્ષેત્ર મળે.

જો એવું પણ જાણવા મળે કે બીજો સામાવાળો પ્રથમ સામાવાળાનો એજન્ટ ન હતો, તો પણ પુરાવાના આધારે એ પ્રશ્ન નક્કી કરવાનો રહેશે કે શું કથિત રજૂઆતો કરવામાં આવી હતી અને જો એમ હોય તો, શું અપીલકર્તાની ક્રિયાઓ દ્વારા રજૂઆતો ખોટી સાબિત થઈ હતી. આ કિસ્સામાં મશીનનું સમારકામ હાથ ધરવા અંગે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા પણ આક્ષેપ છે. અપીલકર્તા કહે છે કે માલ રિપેર કરવાની કરાર હેઠળ કોઈ જવાબદારી ન હતી કારણ કે કરારમાં ગેરંટીનો સમયગાળો પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા માલ ક્લિયર કરવામાં આવે તે પહેલા જ પૂરો થઈ ગયો હતો અને એ પણ કારણ કે માલને કસ્ટમ વેરહાઉસમાં આગથી નુકસાન થયું હોવાની કબૂલાત હતી. આ બધા તથ્યના પ્રશ્નો છે જેને ન્યાય–નિર્ણય (adjudication) ની જરૂર છે. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ ફરિયાદના ખંડ (a) અને (b) માં નોંધાયેલા આક્ષેપોની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્ન માટે મશીનમાં માલિકી ટ્રાન્સફર કરવાના પ્રશ્નને બિનજરૂરી ગણીને કમિશનનો વિચાર કરવાનો ઇનકાર કરવો, ખાસ કરીને હરિદાસ એક્સપોર્ટ્સ (ઉપર મુજબ) માં આ કોર્ટના નિર્ણયના પ્રકાશમાં, ખોટો હતો. અપીલકર્તાના જણાવ્યા મુજબ, વેચાણ જર્મનીમાં પૂર્ણ થયું હતું અને અપીલકર્તાએ બોમ્બે પોર્ટ C.I.F. પર મશીન પહોંચાડવાનું હતું. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા માલ આયાત કરવામાં આવે તે પહેલા જ મશીનમાં મિલકત અપીલકર્તા પાસેથી પ્રથમ સામાવાળાને ટ્રાન્સફર થઈ ગઈ

હતી. આ દલીલો પર વિચાર કરવો જરૂરી નથી કારણ કે કમિશને આ પાસા પર બિલકુલ ધ્યાન આપ્યું નથી. તેણે આવું કરવું જ જોઈએ. અપીલકર્તાએ એવો પણ દાવો કર્યો છે કે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા મશીન વેચતા પહેલા જર્મનીમાં મશીનનું નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. આ ફરીથી ગુણદોષના આધારે અપીલકર્તાના બચાવને લગતું છે. ૨૧ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૩ ના કરારમાં માત્ર અપીલકર્તા દ્વારા પ્રથમ સામાવાળાને મશીનના સપ્લાયની જ કલ્પના કરવામાં આવી ન હતી, પરંતુ પ્રથમ અપીલકર્તા દ્વારા પ્રથમ સામાવાળાની સાઇટ પર મશીનની સ્થાપના (erection) અને ઇન્સ્ટોલેશન (installation) માં મદદ કરવા માટે પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાના જણાવ્યા મુજબ, કરાર પર "કોઈપણ જવાબદારી વિના" તેના દ્વારા સહી કરવામાં આવી હતી. આના પર પણ પુરાવાના આધારે ટ્રાયલ થવી જોઈએ અને નક્કી થવું જોઈએ. અપીલકર્તાએ એવો પણ દાવો કર્યો છે કે મશીનના ઇન્સ્ટોલેશન માટે પ્રદાન કરતો કરારનો હિસ્સો ત્યારબાદ કાઢી નાખવામાં આવ્યો હતો અને પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલી કિંમતનો પ્રમાણસર ભાગ તેને પરત કરવામાં આવ્યો હતો. આ બધી બાબતો ન્યાય–નિર્ણય માટે છે.

પરંતુ કમિશને કાયદામાં ભૂલ કરી જ્યારે તેણે ઠરાવ્યું કે તેને અધિકારક્ષેત્ર મળશે કારણ કે અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની અસર ભારતમાં થશે. હરિદાસ એક્સપોર્ટ્સ (ઉપર મુજબ) એ, અન્ય બાબતોની સાથે, એ દલીલ પણ વિચારી હતી કે ભલે "પ્રથા" ભારતની બહાર થઈ હોય પરંતુ તેની પ્રતિકૂળ અસર ભારતમાં અનુભવાઈ હોય, તો એમ.આર.ટી.પી. કમિશનને ફરિયાદને ધ્યાન પર લેવાનું

અધિકારક્ષેત્ર છે.

આ કોર્ટે "માલસામાન", "વેપાર", "વેપાર પ્રથા" ની વ્યાખ્યા અને કલમ ૧૪ અને ૩૩ પર વિચાર કર્યા પછી એ નિષ્કર્ષ પર આવી કે "અસરનો સિદ્ધાંત" (effect doctrine) લાગુ પડશે જો કે "અસર" ભારતમાં રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ સમાન હોય:

> "જો કોઈ કરાર ભારતની બહાર કરવામાં આવ્યો હોય અથવા કરારના પક્ષકારો ભારતમાં ન હોય અને ભારત બહારનો કરાર હોવાને કારણે કલમ ૩૩ હેઠળ નોંધણીપાત્ર ન હોય, તો પણ, જો આવા બહારના કરારના પરિણામે ભારતમાં કોઈપણ રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસ હાથ ધરવામાં આવે તો જો કમિશન એ નિષ્કર્ષ પર આવે કે તે જાહેર હિત માટે હાનિકારક છે, તો કમિશન પાસે તે રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસના સંબંધમાં કલમ ૩૭(૧) હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર રહેશે."
>
> "સામાવાળાઓના વકીલ એ રજૂ કરવામાં સાચા છે કે જો ભારતમાં વેપાર પ્રથાના એક ભાગનો અમલ કરવામાં આવતો હોવાને કારણે રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસની અસર ભારતમાં અનુભવાય તો એમ.આર.ટી.પી. કમિશન પાસે અધિકારક્ષેત્ર રહેશે. આ "અસરનો સિદ્ધાંત" એમ.આર.ટી.પી. કમિશનને યોગ્ય આદેશ પસાર કરવાનું અધિકારક્ષેત્ર આપશે ભલે એવો કોઈ વ્યવહાર કે જે ભારતમાં ખૂબ જ ઓછી કિંમતે (predatory price) માલ નિકાસ કરવામાં પરિણમે છે, જે અસરમાં રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ

પ્રેક્ટિસ હતી, તે ભારતના પ્રદેશની બહાર હાથ ધરવામાં આવ્યો હોય, જો તેની અસર ભારતમાં રિસ્ટ્રિક્ટિવ ટ્રેડ પ્રેક્ટિસમાં પરિણમે."

તેથી, માત્ર અયોગ્ય વેપાર પ્રથાની અસર ભારતમાં અનુભવાય છે, તેનાથી કમિશનને અધિકારક્ષેત્ર મળશે નહીં સિવાય કે "અસર" પોતે ભારતમાં "અયોગ્ય વેપાર પ્રથા" હોય. આ હરિદાસ એક્સપોર્ટસના તર્ક તેમજ કલમ ૧૪ સાથે વાંચવામાં આવતી કલમ ૩૬ડી હેઠળ કમિશનને આપવામાં આવેલી સત્તાની પ્રકૃતિ પરથી ફલિત થાય છે. કમિશને, તેથી, એવું ઠરાવવામાં ભૂલ કરી હતી કે માત્ર વેપાર પ્રથાની અસર ભારતમાં અનુભવાઈ હોવાથી તેને અધિકારક્ષેત્ર મળશે.

તેથી અમે, કમિશનને અમારા દ્વારા નક્કી કરાયેલ કાનૂની મુદ્દાઓના પ્રકાશમાં પ્રાથમિક વાંધાના બીજા પાસાની પુરાવા પર કાર્યવાહી કરવાનો નિર્દેશ આપીને અપીલનો નિકાલ કરીએ છીએ, જે કોઈપણ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી શકે છે. એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જો કમિશનને પુરાવા પરથી જણાય કે અપીલકર્તા બીજા સામાવાળા દ્વારા ભારતમાં વ્યવસાય કરતો નથી અને કથિત અયોગ્ય વેપાર પ્રથા ભારતમાં થઈ નથી, તો કમિશન ગુણદોષ પર મામલાનો નિર્ણય કર્યા વિના પ્રથમ સામાવાળાની ફરિયાદ ફગાવી દેશે. અપીલનો તદનુસાર ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ વિના નિકાલ કરવામાં આવે છે.

અપીલનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========